

Moderni kansantaloustieteen alkeisoppikirja

Jouko Ylä-Liedenpohja: Taloustiede tänään. Helsinki, Lillert, 1993. 256 s. ISBN 952 - 90 - 5123 - 9.

Suomalaisessa korkeakouluopetuksessa on valinnut kansainvälistäkin ihmetystä herättänyt tapa jättää alkeisopetus alemman opettajakunnan tehtäväksi. Viime vuosina ovat kuitenkin muutamat kansantaloustieteen professorit ryhtyneet luennoimaan peruskursseja. On luonnollista, että tällöin syntyy myös perusoppikirjoja. Tampereen yliopiston kansantaloustieteen professorin Jouko *Ylä-Liedenpohjan* (tästä edes JYL) teos on ensimmäinen professorin kirjoittama kansantaloustieteen johdantokirja maassamme neljännesvuosisataan. Se on tarkoitettu korkeakoulujen valintakokeisiin ja johdantokursseille sekä kertauskirjaksi työelämään johtaneille.

Taloustiede tänään on lupaustensa mukaisesti moderni ja älyllisesti haastava oppikirja. Se sisältää vakiintuneen käytännön mukaisesti mikro- ja makrotaloustieteen alkeet sekä katsaukset julkiseen ja kansainväliseen talouteen. Erikoisena helmenä on luvun 13 laaja pankkiriisin analyysi, jollaista ei löydy mistään muusta oppikirjasta. Pintapuolisesti laskettuna kirja on hyvin vahvasti mikropainotteinen, sillä makroteorian osuus näyttäisi olevan vain vajaa neljännes. Tosiasiassa kuitenkin kirjan yksi suurimmista ansioista on se, että makroteorian mikroperusteita käsitellään verrattain laajasti, ja nehan pitäisi oppikirjoissa lukea kuuluviksi

myös makro-osaan. Tavanomaisista aiheista ovat jääneet pois oppihistoria, talousjärjestelmät ja taloudellinen kehitys. Tästä valinnasta voivat monet olla eri mieltä; miten esimerkiksi voidaan varmistaa, etteivät tulevat sukupolvet sorru komentotalouden virheisiin, jos niistä ei edes kerrota kansantaloustieteen perusoppikirjoissa?

Kirjasta löytyy lukuisia esimerkillisen linjakkaasti kirjoitettuja osia. Huomiotani kiinnitti muun muassa se mutkaton tapa, jolla JYL käsittelee jaksoissa 2.g) ja h) kysynnän ja tarjonnan joustot, jotka jostakin syystä ovat aina olleet opiskelijoiden mielestä vaikeimpia asioita. Kokonaisista luvuista luku 7, Julkistalous on ehkä parhaiten onnistunut. Se sisältää erityisen paljon hyviä esimerkkejä. Makroteorian osat yhteen kokoava luku 12 on suurimmaksi osaksi yhden episodin, Suomen viimeaikaisen laman synnyn ja kehityksen valaisevaa analyysia. Olisi ehkä kuitenkin ollut syytä käsitellä muitakin tapauksia, ja tästäkin analyysistä on jäänyt pois asioita, kuten rahoitusmarkkinoiden liberalisointi ja ylivelkaantuminen, joita olisi kaivannut kattavampaan lamaselitykseen.

Taloustiede tänään päättyy virkkeeseen: "Taloustiede koostuu kunakin aikakautena parhaista, yleistä hyväksyttävyyttä omaavista malleista." Tällä JYL ei varmaankaan ole tarkoittanut, etteivätkö keskenään kilpailevat teoriat esimerkiksi makrotaloustieteessä olisi myös kansantaloustiedettä. Kirja ei juurikaan viittaa malleja tukeviin empiirisiin eikä lähitieteiden tuloksiin, joiden kautta yleinen hyväksyttävyyys

tavallisesti saavutetaan. Voitaneen kuitenkin ajatella, ettei tällainen todistelu sovi perusoppikirjaan. Toisaalta kirjasta löytyy varmasti useita malleja ja ajattelutapoja, jotka eivät ole yleisesti hyväksytyjä. JYL itsekin yhtyy käsitykseen, että teos korostaa voimakkaasti kannustimien ja varsinkin verokannustimien merkitystä, mikä on sinänsä uutta ja mielestäni arvokasta kotimaisissa kansantaloustieteen oppikirjoissa. Mutta kirjan lamareseptit (s. 224-225), tarjonnan talousoppi ja verohelpotukset kielivät kuitenkin – vaikka *Lafferin* käyrää ei esitelläkään – mallista, joka ei liene yleisesti hyväksytty.

Potentiaalinen lukijakunta – korkeakouluihin pyrkivät ja niissä opintojaan aloittelevat opiskelijat sekä valistuneet maallikot – asettaa tällaiselle kansantaloustieteen alkeisoppikirjalle erittäin suuret vaatimukset. Suomessa lukioiden taloustiedon opetus on verrattain vähäistä, ns. reaaliaineiden osaamisessa ollaan vasta nyt hiljalleen painottamassa analyttistä ajattelua perinteisen ulkoluvun sijasta, ja hyvin suuri osa ylioppilaista ei hallitse kohtuullisen hyvin edes matematiikan lyhyttä oppimäärää. Moniin korkeakoulujen koulutusohjelmiin ei ole asiaa, elleivät valintakoekirjat ole iskostuneet ulkomuistiin ymmärryksestä piittaamatta. Julkista talouskeskustelua hallitsevat usein ristiriitaiset argumentit, jotka hämmentävät tavallisia kansalaisia.

Tätä taustaa vasten eräs päällimmäisistä vaikutelmista on se, että JYL:n kirja on liian vaikeasti kirjoitettu. Korostan, että tämä on vain vaikutelma, sillä kirjaa ei ole vielä testattu valintakokeissa eikä opetuksessa. Suomessa ei ole käytävissä tutkimuksia siitä, millainen kansantaloustieteen perusoppikirjan tulisi olla. Vaikeusasteen nostaminen selvästi muiden vastaavien oppikirjojen yläpuolelle ei ehkä olisi niin ongelmallista, jos teos olisi tarkoitettu pelkästään kansantaloustieteen pääaineopiskelijoille tai ulkoa luettavaksi valintakoe kirjaksi. Mutta korkeakoulujen kansantaloustieteen johdantokursseille osallistuu moninkertainen määrä kansantaloustieteen sivuaineopiskelijoita,

joille tilaisuus saattaa jäädä ainoaksi kosketukseksi tieteenalamme systemaattisen ajattelun kanssa. Miten pitäisi lähestyä esimerkiksi historian pääaineopiskelijoita, joista monille prosenttilaskukin on liikaa mutta jotka opettajina tulevat olemaan vastuussa koulujen taloustiedon opetuksesta sukupolvien ajan ?

Monet valintakokeet pidetään jo kesäkuun puolivälissä, joten uusilla ylioppilailla on varsin vähän aikaa vaadittujen kirjojen lukemiseen. Tätä teosta ei myöskään ole tarkoitettu korkeakoulujen varsinaisille peruskursseille, joilla tavallisesti käytetään ja on aiheellistakin käyttää englanninkielisiä, laajempia oppikirjoja. Taloustiede tänään soveltuu johdantokursseille, jonka tyypillinen laajuus on kaksi opintoviikkoa. Luulen, että ainoastaan poikkeuksellisen kehittyneillä opiskeluvälillä varustettu opiskelija pystyy omaksumaankirjan asiat parissa viikossa.

Toinen kansantaloustieteen perusoppikirjojen tuottamisen vaikeus liittyy suomenkielisten oppikirjamarkkinoiden pienuuteen, mikä osaltan selittää vähäisen tarjonnan. Pienillä painosmäärillä ei ole mahdollista rahoittaa kokonaista legioonaa oppikirjan valmistamisessa käytettäviä avustavia työntekijöitä kuten on tapana angloamerikkalaisten tiiliskivien tuotannossa. Suomessa lienee välttämätöntä tyytyä säästölinjaan. JYL on tehnyt kirjansa täysin yksin ja vieläpä ottanut itselleen koko sen julkaisemisesta koituvan yrittäjän riskin. Tosin ainakin oikolukijoita ja tekstin kommentoijia olisi varmaan ollut saatavilla ilmaiseksikin, mutta niitäkään JYL ei ole käyttänyt – ehkä hänellä on ollut myös kiire valintakoe kirjamarkkinoille. On ikävää, ettei kirjassa ole lainkaan hakemistoa. Siitä ei myöskään löydy yhtään aikasarjaa, empiiristä kuviota eikä taulukkoa. Niiden mukaanottaminen olisi vaatinut lisätyötä, ja silloin myös kirjasta olisi pitänyt tuottaa varsin pian uusintapainos, jossa aikasarjat olisi päivitetty ajan tasalle.

Esipuheessaan JYL mainitsee opastaneensa aina opiskelijoita, ettei kansantaloustiedettä pi-

dä lukea ulkoa vaan opiskella. Harjoitus-tehtävien omatoiminen ratkaiseminen on tunnetusti paras tapa opiskella tällaista tieteenalaa, mutta Taloustiede tänään ei sisällä ainoatakaan varsinaista harjoitustehtävää. Muutamien lyhyiden viittausten lisäksi JYL vain luottaa opiskelijoiden omatoimisuuteen sopivien tehtävien keksimisessä. Valitettavasti useimmat opiskelijat eivät todellisuudessa ole näin oma-aloitteisia jo siitä yksinkertaisesta syystä, etteivät he ole missään tottuneet tällaiseen työskentelytapaan. Sitä paitsi valintakokeisiin kirja luetaan ulkoa, jos odotettavissa olevat kysymykset niin edellyttävät. Lukuisat tutkimukset korkeakouluopetuksesta ovat osoittaneet, että opiskelijat pyrkivät aina kehittämään itselleen optimaalisen selviytymisstrategian nimenomaan suhteessa odottamiinsa tenttikysymyksiin. Voidaanhan tietysti tästä kirjasta ryhtyä laatimaan sellaisia kysymyksiä, joista ei selviä keksimättä itse itselleen harjoitustehtäviä, mutta pelkään, ettei näin tule tapahtumaan. Tietenkin harjoitustehtävien laatiminen olisi taas merkinnyt lisätyötä, mutta ilman niitä kirjan omaksuvat hyvin ulkokohtaisesti kaikki muut paitsi kaikkein älykkäimmät lukijat.

Kaikkihan me tunnemme sen ilmiön, että ihminen tulee aina jossain määrin sokeaksi itse kirjoittamalleen tekstille. Tässäkin kirjassa on muutamia isompia asioita, joissa on toivomisen varaa ja joihin kommentoijat olisivat voineet puuttua käsikirjoitusvaiheessa. Vain hyvin lyhyt, ohimenevä maininta löytyy sellaisista varsinkin keskeisistä asioista kuin luonnonvarat, EU, tulopolitiikka, rahoitusmarkkinoiden liberalisointi ja massatyöttömyyteen liittyvä hysterisis-ilmiö. Bruttokansantuotteen käsittely ei ole virallisen kansantalouden tilinpidon mukaista. *Keynesiläisen* kerroinmallin esitys on puutteellinen; esimerkiksi rajakulutusalttiuden käsitettä ei esiinny lainkaan. Mikroteorian puolella kiinnittää huomiota huoleton suhtautuminen täydellisen ja epätäydellisen kilpailun eroihin; JYL esimerkiksi käsittelee markkinamekanismin toimintaa pitkään ennen kuin (s.

47) määrittelee täydellisen kilpailun, ja lukijalle saattaa jäädä mielikuva, että kysyntä-tarjontakehikko soveltuu kaikkiin kilpailumuotoihin.

On valaisevaa arvioida hieman yksityiskoh-taisemmin yhden ison asian, työttömyyden käsittelyä. JYL ei tee eroa luonnollisen työttömyysasteen ja kiihtymätöntä inflaatiovauhtia vastaavan työttömyysasteen (ns. NAI-RUn) välillä. Täydellisessä kilpailussa ne ovat samat, mutta epätäydellisessä kilpailussa, otettaessa huomioon mm. ammattiyhdistysliikkeen vaikutusvalta, jälkimmäinen on tyypillisesti korkeampi. Luonnollisen työttömyysasteen alle lasketaan tavallisesti vain vapaaehtoisesti työttömät. On väärin (s. 129) sanoa, etteivät he näy työttömyystilastoissa eivätkä kuulu työvoimaan, koska – kuten sivulla 208 todetaan – henkilö voi olla vapaaehtoisesti työtön laskies-saan työttömyyskorvaukset itselleen kannattavimmaksi vaihtoehdoksi ja ilmoittautuessaan niitä saadakseen työttömäksi. Henkilö voi olla vapaaehtoisesti työtön myös silloin, kun hän ei suostu työskentelemään tarjotulla reaali-palkalla vaan jatkaa työn etsintää ja pysyy siksi kortis-tossa. Kirjassa (s. 203) todetaan luonnollisen työttömyysasteen vastaavan ammattiliiton ta-voitteita, mutta (s. 132) sellainen työttömyys on tahdonvastaista yksilön kannalta vaikka onkin vapaaehtoista ammattiliiton kannalta. Luonnol-linen työttömyysaste on sitä korkeampi mitä suurempi on ammattiliiton neuvotteluvoima (s. 208), joka puolestaan riippuu kysyntätilanteesta (s. 205) – luonnollinen työttömyysaste siis vaihtelee suhdanteiden mukaan! Tämä on kuit-tenkin eri asia kuin reaalisten suhdannevaihte-luiden teorian (jota kirjassa ei mainita) mu-kainen kilpailutalouden suhdanteiden mukaan vaihteleva tasapainotyöttömyysaste.

Tärkeää on myös se, millaisen kuvan kirja antaa työttömyyden syistä. Jaksoista 6.d) ja e) lukija saa käsityksen, että tahdonvastaisen työttömyyden selittää reaali-palkkojen jäykkyys, joka johtuu ammattiliittojen käyttäytymisestä, sitä määräävien sisäpiiriläisten preferensseistä ja lopulta työttömyyskorvausten tasosta ja ra-

hoitustavasta. JYL tosin mainitsee ohimennen, että kyseessä on aina "yksi syy" ja muistuttaa tehokkuuspalkkahypoteesinkin olemassaolosta, mutta olennaista on se, mihin teksti kiinnittää päähuomion. Tarkkaavainen opiskelija kuitenkin hämmentyy, kun kirjan makro-osassa, jaksossa 11.a) ja b) tahaton työttömyys johtuukin nimellispalkkojen jäykkyydestä, rahailluusiosta – "joka on sopusoinnussa johdonmukaisen käyttäytymisen periaatteen kanssa" (?) - ja tämä jäykkyys riippuu ammattiliiton neuvotteluvoimasta, joka kuten jo edellä todettiin riippuu kysyntätilanteesta. Siis nimellispalkat ovat sitä joustavampia mitä syvemmissä lamassa ollaan. Näiden epäjohdonmukaisuuksien lisäksi tulee tietenkin mieleen kysyä, auttaako tällainen analyysi arvioimaan, mistä työttömyys todella johtuu ja ovatko nämä yleisesti hyväksytyjä teorioita.

Mainittakoon vielä muutamia pienempiä ongelmakohtia. Kysynnän ja kysytyn määrän sekä tarjonnan ja tarjotun määrän välille ei

tehdä selvää eroa (29, 43). Valuuttakurssiodotukset ja -riski sekoittuvat toisiinsa (123, 218). Markkinafundamentteihin ei lasketa rahataloudellisia tekijöitä (167), vaikka niin on tapana tehdä. Yrityksen investoima tietokone on väli tuote (172) vaikka se selvästikin on lopputuote. Toisin kuin JYL (129) esittää työvoiman kysyntäkäyrä ei siirry mihinkään silloin, kun odotettu hintataso muuttuu työmarkkinakuviossa, jonka pystyakselilla on reaali palkka. Luetteloa voisi jatkaa.

Lopuksi on vielä mainittava, että moni luki ja saattaa pitää kirjan nimeä hieman harhaanjohtavana. Onhan varsin vakiintuneeksi terminologiaksi muodostunut se, että "taloustiede" on yleisnimitys kaikille taloustieteille: liiketaloustieteelle, yrityksen taloustieteelle yms., ja että tässä kirjassa käsiteltävä kansantaloustiede on vain yksi tämän joukon jäsen.

Heikki Taimio